

Sprogforståelser og sproglig evaluering i daginstitutioner

De sidste årtiers evalueringsbølge inden for den offentlige sektor har også sat sit præg på den sproglige evalueringspraksis inden for daginstitutionsområdet. En markant milepæl i udviklingen er en lovgivning i 2007, der gør det lovpligtigt at foretage en sproglig evaluering af alle treårige børn. Før dette tidspunkt anvendes sproglige evalueringer inden for daginstitutionsområdet først og fremmest til at identificere børn med forskellige typer af indlæringsvanskeligheder. Kravet om sproglig evaluering af alle børn rejser en omfattende kritik og fører i 2010 til en lovændring, der alene forpligter daginstitutionerne til at vurdere de treårige børn, der forventes at have behov for sprogstimulering. I 2017 åbner en supplerende regulering for, at kommunerne fra 1. juli 2017 kan beslutte at fremrykke den sproglige evaluering i treårsalderen til børn i toårsalderen (Holm 2020). Behovet for en øget sproglig evaluering inden for daginstitutionsområdet begrundes primært med en henvisning til en sammenhæng mellem små børns sproglige niveau og deres muligheder for senere succes eller fiasko i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Denne diskursive rammesætning har sammen med den stærkt udvidede

LARS HOLM
Cand.mag., ph.d., lektor
Aarhus Universitet
larsh@dpu.dk

ANNEGRETHER AHRENKIEL
Cand.mag., ph.d., lektor
Roskilde Universitet
annegrah@ruc.dk

evalueringspraksis gjort små børns sproglige udvikling til et særdeles nærværende fænomen for børn, pædagoger og forældre og for alle andre, der beskæftiger sig med daginstitutionsområdet.

I denne artikel ser vi nærmere på, hvilke forestillinger om sprog og børns sproglige udvikling der løftes frem i vidensproduktionen i fremtrædende og dagsordensættende sproglige evalueringsredskaber inden for daginstitutionsområdet, og hvad det er, der ikke synliggøres og værdsættes. Vi skriver os herigennem ind i den forskningstradition, der beskæftiger sig med sproglig evaluering som en social praksis (McNamara & Roever 2006).

Sproglig evaluering i “Fremtidens dagtilbud”

Den sproglige evalueringspraksis inden for daginstitutionsområdet adskiller sig fra andre dele af uddannelsesområdet ved, at der ikke stilles krav om at benytte et bestemt obligatorisk evalueringsredskab. Kommunerne kan selv vælge de sproglige evalueringsredskaber, som de finder mest hensigtsmæssige. Dog forholder det sig sådan, at ministeriet siden 2007 har stillet en række sproglige evalueringsmaterialer til rådighed for kommunerne. For at belyse centrale træk i sprogforståelsen i evalueringsredskaberne inden for daginstitutionsområdet har vi valgt at se nærmere på, hvordan den sproglige evaluering i det hidtil største og mest ambitiøse udviklingsprogram inden for daginstitutionsområdet, “Fremtidens dagtilbud”, er konstrueret.¹

Når det netop er denne evaluering, der gøres til genstand for artiklen, skal det først og fremmest ses i sammenhæng med, at den grundlæggende forståelse af sproglig evaluering i udviklingsprogrammet genfindes i de ministerielt udviklede evalueringsmaterialer, der i betydelig grad anvendes inden for daginstitutionsområdet. Derudover tiltrækker netop denne evaluering sig opmærksomhed, fordi den udløser en omfattende politisk diskurs om nødvendigheden af at udligne sproglige forskelle mellem børn i tidlig alder, bl.a. på baggrund af et midtvejsresultat, som viste, at “en stor gruppe børn er to år bagud, når de starter i skolen” (Holm & Ahrenkiel 2018: 30).

I “Fremtidens Dagtilbud” rettes den evalueringsmæssige opmærksomhed mod følgende fire sproglige delområder: sprogforståelse, ordforråd, rim og opmærksomhed på skrift. Store dele af evalueringen gennemføres på den måde, at en pædagog beder barnet om at pege på billeder eller billedpar, der repræsenterer det ord eller den

sætning, som pædagogen læser op eller afsøger barnets kendskab til. Udvælgelsen af netop de fire sproglige delområder begrundes med, at de er vigtige for “senere læsning”. Evalueringen kan således karakteriseres som en læseorienteret tilgang til børnesprog og sproglig evaluering. Set i et bredere sprogvidenskabeligt perspektiv kan man sige, at evalueringen er informeret af strukturalistisk ontologi, hvor sprog ses som et alment og abstrakt system for betydningsdannelse bestående af en række identificerbare delområder. Denne forståelse baner vejen for en antagelse om, at en sproglig evaluering kan gennemføres som en individuel og objektiv måling af sproglige træk, der ses som adskilt fra de personer, der bruger det, og at de sproglige træk yderligere kan vurderes adskilt fra tid, rum og hensigt (Holm & Ahrenkiel 2018).

Et andet karakteristisk træk er, at evalueringerne i “Fremtidens Dagtilbud” er normrelaterede. Det betyder, at der i en prætest er udviklet en norm ud fra en undersøgelse og statistisk bearbejdning af et sprogligt delområde – fx ordforråd hos et større antal børn (en normgruppe) i samme alder. Denne norm omtales typisk som en norm for alderssvarende sprog. Inden for rammerne af “Fremtidens Dagtilbud” er normgruppen, der indgår i udviklingen af de aldersrelaterede sproglige normer, på den ene side tilfældigt udvalgt, men på den anden side skal normgruppen også leve op til følgende kriterier:

Danish citizenship and born in Denmark (...) monolingual Danish children living with both parents and having no reported speech, hearing or other serious [chronic] health problems. (Bleses m.fl. 2008: 655)

Det er således en særlig gruppe af børn, der anvendes til at fastlægge normen, som alle børn, herunder fx også tosprogede børn, måles med. Der findes omfattende forskning, der har peget på, at når flersprogede børn evalueres ud fra en monolingvistisk norm, bliver de ofte overdiagnosticeret som nogle, der har behov for en specialpædagogisk indsats.

Considering a [bilingual] child's abilities in only one language results in an underestimate of the child's overall language abilities because it does not give the child credit for knowledge of the other language. For clinical purposes, using a single-language vocabulary measure with young bilingual children increases the possibility of overidentification for clinical services (Bedore et al., 2005). (Core m.fl. 2013: 1638)

Den sproglige evalueringsproces indebærer, at det enkelte barns identitet og samlede sproglige repertoire skubbes i baggrunden (McNamara & Roever 2006). Derudover formidles den viden, der produceres i de normrelaterede sproglige evalueringer, typisk i tabeller og tal og fremstår herigennem som objektive og neutrale. Går man bag om tal og tabeller, fremgår det imidlertid, at der i en fastlæggelse af en normgruppe altid vil være indlejret normer og værdier, der afspejler bestemte politiske og samfundsmæssige prioriteringer (Holm 2020). I dette tilfælde vil det med stor sandsynlighed betyde, at børn, der er vokset op i et miljø, hvis sprogbrug er blevet normsættende, vil fremstå som “fremmelige”, mens børn, der er vokset op med andre sproglige og sociale baggrunde, vil blive kategoriseret som børn, der er “bagud”.

Sammenfattende kan man sige, at den sproglige evaluering i “Fremtidens Dagtilbud” er konstrueret på en måde, hvor sprogforståelsen indebærer, at det enkelte barns sproglige kompetencer bliver gjort abstrakte og almene og derudover indskrænket til bestemte delområder, mens den normrelaterede måling medfører, at der anlægges og formidles et generaliserende og kategoriserende blik på barnets sprog med fokus på, hvad barnet kan eller ikke kan inden for udvalgte sproglige delområder, når det indgår i en stærkt styret interaktion med en voksen. De sproglige evalueringer bidrager herigennem til at forme grundlæggende forestillinger om normalitet og afvigelse i forhold til børns sproglige udvikling og til at rammesætte de sproglige delområder – herunder et bestemt ordforråd – som det ud fra evalueringens logik fremstår vigtigt at arbejde med i det sprogpædagogiske arbejde.

Bag om kritikken

Sproglig evaluering i daginstitutioner er et særdeles kontroversielt tema. Der argumenteres på den ene side bl.a. for, at evalueringerne er vigtige pædagogiske redskaber til at identificere vanskeligheder og støtte den enkeltes sproglige udvikling, og at de derudover kan bidrage til øget lighed i forhold til uddannelse og job. På den anden side kritiseres evalueringerne for at være stærkt indgribende i daginstitutionernes hverdagsliv gennem indførelse af en stressende og ubrugelig praksis; for at fordre, at børn i to-treårsalderen gøres “testparate”; for at bygge på en antagelse om, at en interaktion mellem en voksen og en barn kan give et gyldigt billede af et barns sproglige kompetence og for ikke at være sensitiv og nysgerrig i forhold til børns (ikke mindst flersprogede børns) faktiske sprogbrug og

sproglige repertoire (Holm 2020). Fronterne er kørt skarpt op, og der synes at være behov for at tænke i nye tilgange til forståelse af børns sprogbrug i daginstitutioner.

Et første skridt kunne være at rette opmærksomheden mod det, der forbliver upåagtet i de dominerende sproglige evalueringer inden for daginstitutionsområdet. Børns sprogbrug i daginstitutionens hverdagsliv – i deres sproglige interaktion med andre børn eller med voksne – er ikke en del af de dominerende sproglige evalueringsredskaber inden for daginstitutionsområdet. Det kan skabe situationer, hvor en sproglig evaluering peger i retning af et mangelfuldt sprog, mens pædagogers umiddelbare iagttagelser af børns sprogbrug peger i en helt anden retning (Slingerland 2017).

Empiriske analyser af børns sprogbrug i daginstitutioner viser, at børn kommunikerer langt mere med hinanden end med voksne, og at de kommunikerer på en anden måde med hinanden, end når de taler med voksne. Går man tættere på børnenes indbyrdes kommunikation, fremtræder den som en samskabelse, hvor sprog, sprogleg, krop, bevægelse, intonation, musikalitet og materialitet indgår i et komplekst samspil. En sådan forståelse af børnesprog som interaktionelt kan udgøre et rigt og væsentligt afsæt for en sprogpædagogisk praksis i børnehøjde, der værdsætter børns mangfoldige måder at skabe betydning på sammen med andre (Ahrenkiel, Holm & Eilenberg 2021).

Den sprogvidenskabelige tilgang, der kan belyse børns sprogbrug som et komplekst samspil, henter inspiration fra forskere som Mikhail Bakhtin og Alastair Pennycook. Bakhtins teoretisering gør det muligt at se sprogbrug som en dialogisk samskabelse, hvor betydningen af en ytring ikke kan reduceres “to the speaker or to the response of the addressee but emerges between these two (Holquist 1981: 429-430). Ifølge Bakhtin er sprogbrug altid et socialt og kontekstuel fænomen – man bruger sprog på forskellig måde i forskellige sammenhænge. Derudover er også det Bakhtinske begreb om det karnevalistiske af stor betydning for at forstå, hvordan børn i deres sproglige interaktion morer sig med at lege med sprog og med tingenes orden (Holm & Ahrenkiel 2022). Det dialogiske reflekteres også i Pennycooks posthumanistiske forståelse (2018), hvor kommunikation ikke anskues som en individuel kompetence og som hjerner, der sender ideer frem og tilbage mellem hinanden rettet mod en gensidig forståelse. Kommunikation må i stedet forstås som multimodale og multisansende praksisser i hverdagslivet, hvor parterne i en kommunikation tilpasser og tuner sig ind på hinanden for at skabe gensidig forståelse. Det inkluderer dynamiske relationer mellem se-

miotiske ressourcer, aktiviteter, artefakter og rum – og har ikke bare fokus på det verbale sprog (Pennycook 2018: 16). Alt dette er noget, som sprogforståelsen i de sproglige evalueringer ikke har blik for.

Der synes at være en verden til forskel mellem det, der belyses i de sproglige evalueringer, og børns faktiske sprogbrug i daginstitutioner. Det giver grund til at diskutere det sprogpædagogiske hensigtsmæssige i at holde det enkelte barns præstationer inden for snævert definerede sprogområder op imod en normgruppe, og det giver grund til at møde evalueringerne med en vis skepsis og ikke forveksle evalueringernes resultater med børns faktiske sproglige kompetencer og sproglige repertoire.

Slutnoter

- 1 “Fremtidens dagtilbud” er et ministerielt igangsat udviklingsprojekt, der blev gennemført i perioden 2013-2016 med deltagelse af 14 kommuner og ca. 13.000 børn, 400 dagplejere og 140 institutioner. Formålet med dette hidtil største udviklingsprogram inden for daginstitutionsområdet i Danmark var, “at få viden om, hvordan man understøtter børns trivsel, læring og udvikling gennem en målrettet og systematisk pædagogisk didaktik” (Holm & Ahrenkiel 2018: 30).

Litteratur

- Ahrenkiel, A., Holm, L. & Eilenberg, L. (2021). Children’s language use in ECEC in a child perspective. *Ethnography and Education*, 16 (4), 420-436.
- Bleses, D. m.fl. (2008). The Danish Communicative Developmental Inventories: Validity and main developmental trends. *Journal of Child Language*, 35 (3), 651-669.
- Blum, S. D. (2017). Unseen WEIRD assumptions: The so-called language gap discourse and ideologies of language, childhood, and learning. *International Multilingual Research Journal*, 11 (1), 23-38. doi.org/10.1080/19313152.2016.1258187.
- Core, C. m.fl. (2013). Total and conceptual vocabulary in Spanish-English bilinguals from 22 to 30 months: implications for assessment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 56 (5), 1637-1649. doi.org/10.1044/1092-4388(2013/11-0044).
- Holm, L. (2020). *Sproglig evaluering i skoler og daginstitutioner*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Holm, L. & Ahrenkiel, A. (2018). To år bagud. En kritisk analyse og diskussion af sprogforståelsen i forsknings- og udviklingsprogrammet “Fremtidens Dagtilbud”. *Barn*, 2, 29-44.
- Holm, L. & Ahrenkiel, A. (2022). Children’s language play as collaborative improvisations: Rethinking paths to literacy. *Journal of Early Childhood Literacy*, 1-20.

- Holquist, M. (red.) (1981). *The dialogic imagination*. Austin: University of Texas Press.
- McNamara, T. & Roever, C. (2006). *Language testing. The social dimension*. Malden: Blackwell Publishing.
- Pennycook, A. (2018). *Posthumanist applied linguistics*. London: Routledge.
- Slingerland, R. H. (2017). Sprogvrderingsresultater anvendt i praksis: Et sprogligt etnografisk casestudie. *CEPRA-Striben*, 22, 22-31.